

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 35, BR. 5, 129–160, ZAGREB, LIPANJ 1988.

DUGA I KRATKA MNOŽINA U HRVATSKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

Marko Samardžija

1. Morfološku značajku imenica m. r. u hrvatskom jeziku da svoj množinski oblik „povećavaju”, da se „produžuju” za proširak *-ov-* (iza nenepčanih), odn. *-ev-* (iza nepčanih suglasnika) nazivaju hrvatske gramatike *dugom množinom*, za razliku od *kratke* gdje se množinski nastavak izravno veže uz leksički. U svim gramatikama¹ razmatra se, u nekima vrlo opširno, doseg ovog vrlo starog utjecaja *u*—osnova. Sažeto se može reći da su gramatike suglasne u sljedećem:

- a) da kratka i duga množina postoje,
- b) da je duga množina ograničena uglavnom na jednosložne i dvosložne imenice m. r.,
- c) da su tom utjecaju jednosložne im. podložnije od dvosložnih i
- d) da se po tome kako im se tvori množina sve ove imenice mogu podijeliti u tri skupine: skupinu onih koje uvijek imaju samo kratku množinu, skupinu koja ima samo dugu množinu i, napokon, skupinu onih koje imaju i dugu i kratku množinu.

Također, u nekima od konsultiranih gramatika lako je zamjetljivo nastojanje da se dođe do pravila ili skupa pravila po kojem/kojima bi se te imenice mogle pouzdano razvrstati u jednu od netom pobrojanih skupina, iako je još T. Maretić bio svjestan težine tog zadatka:

„Opširno prikazati, koje upravo imenice idu u koju od ove tri kategorije, nije moguće, jer za mnoge nemam potvrda, i to stoga što se uopće ili rijetko govore i pišu ili napose u

¹ Konsultirao sam ove gramatike: T. Maretić: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, ³1963; M. Rešetar: *Elementar-Gramatik der kroatischen (serbischen) Sprache*, Zagreb, 1916; A. Leskien: *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, Heidelberg, ²1976; J. Florschütz: *Hrvatska gramatika*, Zagreb, ⁴1940; I. Brabec-M. Hraste-S. Živković: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Zagreb, ⁸1968; J. Hamm: *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika za strance*, Zagreb, 1967, S. Težak-S. Babić: *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, ⁶1973. i E. Barić i sur.: *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1979.

pluralu; osim toga za ovaj posao ne mogu se uzimati narodne pjesme, i to zato što se u njima kraći ili dulji plural počesto nalazi samo poradi stiha bez obzira da li je tako izvan naodne pjesme obično”.²

Drugi su gramatičari problem „rješavali” sasvim kratkim konstatacijama, npr. kako „o tome nema jednog pravila”³ ili da se „sasvim određena pravila ne mogu dati zbog češćih kolebanja u porabi”.⁴ Nemogućnost da raspodjelu duge i kratke množine obuhvate pravilima S. Živković ovako objašnjava:

„Pjesnici mnoge riječi koje u razgovornom jeziku imaju dugu množinu upotrebljavaju radi stiha i sroka u krakoj množini. Duga je množina, osim toga, češća u istočnim i centralnim krajevima nego u zapadnim (čakavski i kajkavski dijalekti uopće nemaju duge množine). Zato su mnoge riječi obične u istočnim krajevima u dugoj množini neobične u zapadnim krajevima: i obrnuto: kratka množina kod mnogih riječi u zapadnim krajevima neobična je u istočnim krajevima. *Zbog svega toga ne da se postaviti strogo pravilo o upotrebi duge i kratke množine, osim kod određenih riječi.*”⁵

O pitanju duge i kratke množine opširnu je studiju objavio R. Orlandi⁶ s obiljem zanimljivih i korisnih podataka o povijesti pojave (najraniji podaci o dugoj mn. potječu već iz XII. st., od XIV. st. je znatno češća, dvosložna im. zahvatila je u XVIII. st., a kod jednosložnih prevladala tek u XIX. st.), o njenoj rasprostranjenosti u ostalim slavenskim, posebno južnoslavenskim jezicima i o njenoj učestalosti u jeziku pisaca rane standardne faze hrvatskoga (B. Zuzerija, A. Kačića Miošića i M. A. Reljkovića). Premda, pored ovih, studija donosi i podatke o dugoj i kratkoj mn. u kajkavskom i čakavskom,⁷ glavnina je njena autorovo traganje za naglasnim tipovima jednosložnih i dvosložnih imenica m. r. u kojih se ustalila duga množina. Tako ni ova studija, nažalost, osim kratkih uvodnih podjela, ne nudi odgovora za kojim tragam, odgovora na pitanje: *Koje imenice m. r. pripadaju kojoj od triju spomenutih skupina?*

2. Odgovor na ovo pitanje izvornim govornicima hrvatskoga može se i ne činiti bitnim, jer oni „po osjećaju” mogu rasuditi kad kako, ali iskustvo govori da bar sa strancima nije tako. Zato sam rješenje ovog problema pokušao naći držeći se gesla *Gdje nema (pouzdana) propisa, mora pomoći popis.*

Iz *Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika*, odn. *Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika* Matice hrvatske i Matice srpske⁸ (R2M) ispisao sam *sve jednosložne im. m.r.*

² T. Maretić: n. dj., str. 143, § 137a.

³ M. Rešetar: n. dj., str. 44, § 48 („...eine Regel darüber existiert nicht”).

⁴ A. Leskien: n. dj., str. 340, § 583. („Ganz bestimmte Regeln lassen sich bei dem öfter schwankenden Gebrauch nicht geben.”)

⁵ I. Brabec-M. Hraste-S. Živković: n. dj., str. 47, § 78. Isticanje moje – M. S. Treba reći da za ove svoje tvrdnje autor S. Živković ne navodi ni jedan primjer!

⁶ R. Orlandi: *Il plurale breve e lungo in serbo-croato*. „Ricerche slavistiche”, sv. XI (1963), str. 3–33.

⁷ I tu podaci koje donosi Orlandi o stanju u kajkavskom i čakavskom ne daju sasvim za pravo, S. Živkoviću. V. str. 8–11.

⁸ *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, MH – MS, Zagreb–Novi Sad, 1967. (A–K), odn. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, MS–MH, Novi Sad–Zagreb, 1967–1976. (od 1971. samo MS, za ostala slova). Riječi neuvrštene u R2M (bít, čip) obradit ću posebno.

i *dvosložne* s ϕ u N jd. Budući da me zanima stanje u hrvatskom *standardnom* jeziku, u ispisivanju sam se držao ovih načela:

a) Iz popisa su ispuštene riječi označene kao pokrajinske, zastarjele ili individualne (npr. *bàjs*, *bàlùn*, *bàgàs*, *bòlnik*).

b) Suglasno spoznajama o prozodijskoj naravi dugog jata u jekavskom, u jednosložne sam uvrstio imenice poput *bijēs*, *bijēg*, *snijēg*, one dakle koje bi po shvaćanju da je dugi jat dvosložan (*bijes*, *bijeg*, *snijeg*) bile uvrštavane u dvosložne, a u dvosložne imenice poput *bí-jé-lac*, *kòrijēn*, *lijēvak*, dakle one koje bi spomenutu shvaćanju (*bijè-lac*, *kòrijen*, *lijèvak*) bile uvrštavane u trosložne.

c) Imenice koje kolebaju između rodova (obično između m. i ž.), npr. *bòl*, *čàr*, *glàd*, *vlàs*, i sl. ispisivao sam kao da su m. r.

d) Posuđenice koje završavaju fonemskim slijedom Sl (suglasnik + 1), npr. *dúbl*, *sìngl*, *tìtl*, *vèrgl*, prema njihovim prozodijskim značajkama (uzlazni naglasak) uvrstio sam među dvosložnice.

e) Nisam ispisivao vlastita imena. Od toga sam odstupao samo kod jednosložnih etnonima (v. niže u tekstu).

3. Držeći se ovih kriterija iz R2M ispisao sam ukupno 972 jednožne imenice m. r. Poslije konsultiranja podataka koje o množini pojedinih jednosložnica donose pobrojane gramatike, podataka koje uz poneke ovakve imenice donose hrvatski i srpski jednojezičnici⁹ i dodatnih anketiranja o pojedinim dvojbenim potvrdama, ustanovio sam da se sve jedno-složne im. m. r. prema promatranoj njihovoj morfološkoj značajki mogu razvrstati u četiri skupine. Izložiti ću ih od najmanje do najveće.

Prvu, najmanju skupinu čini tek 18 imenica (ili 1,85% od ukupnog broja jednosložnica):

bòr (kem, elem.), *bràt*, *dàh*, *dòn*, *jèd*, *jòd*, *jùg*, *glàd*, *gnjèv*, *klòr*, *krèč*, *kròm*, *mjèd*, *plèbs*, *pràh*, *sèkt*, *znòj* i *zràk*.

Riječ je o imenicama koje su u množini neobične, osim imenice *bràt* kojoj kao množinski oblik služi zbirna imenica *bràca*. Čini se da glavni razlog toj neobičnosti (da ne rek-nem nemanju) množine leži na području semantike, jer njihova morfonološka struktura ne sadrži nikakvih očitih zapreka za tvorbu N mn. i množinske paradigme.

Drugu skupinu čine jednosložne im. m.r. koje imaju *samo kratku množinu*. Ukupno su 42 (ili 4,32% od ukupnog broja):

àr, *bràv*, *cènt*, *cřv*, *čàr*, *dàn*, *dàk*, *fàkt*, *gnù*, *gnòm*, *gòst*, *gràd* (lat. gradus), *gvèlf*, *jàd*, *kèks*, *kònj*, *kvànt*, *lèj*, *lèk*, *lèv*, *lùč*, *mràv*, *òm*, *òs*, *pàs*, *prst*, *psič*, *ptič*, *rùs* (Blattella germanica), *skùnk*s, *spìs*, *sřh*, *strv*, *šìr*, *škòlj*, *tkàč*, *vèrs*, *vlàs*, *vlàt*, *vòlt*, *vrijès* i *zlòt*.

Ovdje bih, cjelovitosti /p/opisa radi, naveo da i svi jednosložni etnonimi imaju također samo kratku množinu: *Bàsk* – *Bàski*, *Bùr*–*Bùri*, *Čèh*–*Čèsi*, *Čič*–*Čiči*, *Gřk*–*Gřci*, *Índ*–*Índi*, *Prùs*–*Prùsi*, *Rùs*–*Rùsi*, *Sàs*–*Sàsi*, *Škòt*–*Škòti*, *Švèd*–*Švèdi* i *Vlàh*–*Vlàsi*.

Treću skupinu čini šezdeset jednosložnih imenica (6,17% spomenuta broja) koje imaju *obje množine*, dugu i kratku.

àkt (*àkti*–*àktovi*), *àt* (*àti*–*àtovi*), *bàn* (*bàni*–*bànovi*), *bijèg* (*bijèzi*–*bjègovi*), *bòk* (*bòci*–

⁹ Mislim u prvom redu na *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika SANU i Rječnik hrvatskoga književnog jezika od preporoda do I. G. Kovačića*, Zagreb, 1985. (do nepokoj). Za naglasnu problematiku konsultirao sam i *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik* M. Deanovića i J. Jerneja, Zagreb, 21963.

-*bòkovi*), *bôg* (*bòzi-bògovi*), *bôl* (*bôli-bòlovi*), *brôd* (*brôdi-bròdovi*), *côl* (*côli-còlovi*), *čàs* (*časi-čàsovi*), *dâr* (*dâri-dârovi*), *dâžd* (*dâždi-dâždovi*), *djêd* (*djêdi-djêdovi*), *drûg* (*drûzi-drûgovi*), *dûg* (*dûzi-dûgovi*), *dûh* (*dûsi-dûhovi*), *glâs* (*glâsi-glâsovi*), *gnjât* (*gnjâti-gnjâtovi*), *grijêh* (*grijési-gřehovi*), *hrûd* (*hrûdi-hrûdovi*), *kljûč* (njem. Schlüssel, *kljûci-kljûčevi*), *knêz* (*knêzi-knêzovi/knêževi*), *krâj* (*krâji-krâjevi*), *krâk* (*krâci-krâkovi*), *krâlji* (*krâlji-krâljevi*), *křst* (*křsti-křstovi*), *krûg* (*krûzi-krûgovi*), *kût* (*kûti-kûtovi*), *lřst* (*lřsti-lřstovi*), *lijêk* (*lijéci-lijékovi*), *mûž* (*mûži-mûževi*), *mřš* (*mřši-mřševi*), *nôž* (*nóži-nóževi*), *prřst* (*prřsti-prřstevi*), *pûk* (*pûci-pûkovi*), *pût* (*pûti-pûtovi*), *pûž* (*pûzi-pûževi*), *râk* (*râci-râkovi*), *rôg* (*rôzi-rôgovi*), *sân* (*sni-snôvi*) *sât* (*sâti-sâtovi*), *sîn* (*sîni-sînovi-*), *skût* (*skûti-skûtovi*), *snijêg* (*snijêzi-snijêgovi*), *stijêg* (*stijêzi-stjêgovi*), *strâh* (*strâsi-strâhovi*), *tât* (*tâti-tâtovi*), *trâg* (*trâzi-trâgovi*), *ûd* (*ûdi-ûdovi*), *vâl* (*vâli-vâlovi*), *vijêk* (*vijêci-vjêkovi*), *vrâg* (*vrâzi-vrâgovi*), *vřh* (*vřsi-vřhovi*), *vřt* (*vřti-vřtovi*), *vûk* (*vûci-vûkovi*), *zmâj* (*zmâji-zmâjevi*), *znâk* (*znâci-znâkovi*), *zûb* (*zûbi-zûbovi*), *zvûk* (*zvûci-zvûkovi*), i *žâl* (*žâli-žâlovi*).

Kratka i duga množina nekih imenica razlikuje se po značenju i na njih ću ovdje posebno upozoriti.

Kratka mn. imenica *âkt* (*âkti*) znači najčešće isto što i *spisi*, a samo iznimno što i *postupci*, a duga (*âktovi*) množinu likovnih prikaza (slika ili kipova) naga ljudskog tijela.

Imenica *pûk* u svom osnovnom značenju ('narod') ima kratku množinu (*pûci*), npr. Usred komešanja burna vijeka razliše se *puci* zemljom... (V. Nazor, R2M). Kad je vojni termin, ima duga množinu (*pûkovi-pûkovi*).

Kratka i duga množina imenice *sât* značenjski su tako razgraničene da kratka (*sâti*) znači množinu dvadesetčetvrtog dijela dana (šest sati, dopodnevni sati) ili vremenskih jedinica nastave (školski sati), a duga (*sâtovi*) naprave za mjerenje vremena (električni, sunčani, ručni satovi).

Općenito se također smatra da se kratka mn. imenice *zûb* (*zûbi*) odnosi na zube u ćovjeka ili životinje (lat. dentes), doćim se duga (*zûbovi*) odnosi na metaforićnu porabu rijeći (npr. zubovi na pili, ćešlju, grabljama i sl.), ali potvrde u rjećnicima pokazuju da je ta granica, što se metaforićne porabe tiće, kadšto nepouzdana, pa se pojavljuju *zubi* gdje se oćekuju *zubovi* (npr. Okrugla stupica ima dva gvozdena obruća, u kojima su *zubi* ko kad se prsti jedne i druge ruke sklope – J. Lovretić – Rećnik SANU, s.v. *zûb*).

Duga množina *grâdovi* i kratka *grâdi* pripadaju razlićitim rijećima: prva rijeć *grâd* (lat. urbs), druga njenu homonimskom parnjaku rijeći *grâd* (lat. gradus), pa dakle i ne pripadaju ovoj skupini. Ovdje ih spominjem jer ih npr. T. Maretić obje navodi kao množine imenice *grâd* (urbs),¹⁰ što ne odgovara suvremenom stanju.

U ostalih imenica ove skupine između duge i kratke množine *nema razliće u značenju*, ali je *stilska razlića* lako uoćljiva. Kratka množina, tako ćesta u jeziku usmene narodne književnosti, u nekih je imenica u suvremenom hrvatskom književnom jeziku ćak vrlo snažno stilski obilježena, ali ne i strana jeziku novijih hrvatskih književnika, naroćito pjesnika, u kojih je kadšto uvjetovana stihom i srokom. Stoga ne ćudi što se upravo kratka množina nalazi u cijelom nizu najpoznatijih stihova hrvatskih pjesnika, od kojih ću ovdje, ilustracij radi, navesti tek nekoliko:

¹⁰ T. Maretić: *Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole*, Zagreb, 41913, str. 53, § 47a.

Djedi vaši rodiše se tudijer,
Oci vaši rodiše se tudijer... (I. Mažuranić¹¹)
 I *kralje* iznijeh njene i velike joj *bane*,
 Svih pradjedova prah.

(S. S. Kranjčević)¹²

Srcem srši, strasti, dušom sumnje, *strasi*.

(A. G. Matoš)¹³

I, konačno, *četrvtu skupinu* jednosložnih im. m.r. čine sve ostale imenice, njih ukupno 852 (ili 87,65 svih jednosloga m.r.) koje *imaju samo dugu množinu*.

Preglednosti radi iznesene statističke podatke o jednosložnim imenicama prikazat ću i tablicom:

R. br.	skupina	broj	%
1.	Neobične u množini	18	1,85
2.	Samo s kratkom množinom	42	4,32
3.	S objema množinama	60	6,17
4.	Samo s dugom množinom	852	87,65
	Ukupno	972	99,99

4. Dvosložnih sam imenica m.r. ispisao 3831, a od tog broja samo 114 (dakle, tek 2,98%) ima dugu množinu. Među dvosložnim imenicama m.r. s dugom množinom osjetno pretežu one s nepostojanim *a* (80 od 114 ili 70,18%). Podatak da dvosložne im. m.r. s nepostojanim *a* koje mogu imati dugu množinu čine tek nešto više od petine ukupno ispisanih dvosložnica s nepostojanim *a* (80 od 365 ili 21,92%) potvrđuje da je stanje u jeziku dobro naslutio T. Maretić pišući da od dvosložnih im. m.r. s nepostojanim *a* dugu množinu mogu imati samo neke, dok je znatno više onih koje imaju samo kratku množinu.¹⁴

Dugu množinu može imati 80 dvosložnih im. m.r. s nepostojanim *a*:

ájam, bǎdalj, bǎdanj, bǎnak, búbanj, cǎdar, čěšalj, čišanj, čúnak, čúćanj, còšak, dàbar, dójam, dénjak, dròzak, dúšak, đeram, gǐbanj, glěžanj, hǐbat, jàrac, járam, járak, jěćam, kádar, kǎšalj, kòlac, lākat, lánac, lijěvak, lǐbanj, mánjak, mètár, mímak, múćak, nájam, òganj, òtac, òvan, pǎlac, pàpar, pědalj, pǐsak, plādanj, prášak, pūćanj, pùpak, rābar, ránac, rážanj, rúćak, sájam, sěbar, stálak, stùpanj, sūžanj, svěkar, svěžanj, šānac, šǐljak, štágalj, švǐgar, tǐgānj, tǐsak, tòćak, tóranj, trijěsak, újam, vázam, věpar, vǐganj, vísak, vjètar, vòsak, vrǐsak, vřvanj, zádak, zájam, zámak i žřvanj.

¹¹ I. Mažuranić: PSHK, knj. 32, Zagreb, 1965, str. 52.

¹² S. S. Kranjčević: PSHK, knj. 60, Zagreb, 1964, str. 148.

¹³ A. G. Matoš: PSHK, knj. 64, Zagreb, 1967, str. 97.

¹⁴ T. Maretić: n. dj., str. 54, § 48b.

Velika većina nabrojanih imenica ima i kratku i dugu množinu, uz stilsku razliku kod nekih. Samo dugu množinu iz ove skupine dvosložnih imenica ima ovih sedam: *čošak, dojam, jaram, pupak, tisak, točak i zajam*.

Uz imenicu *palac* gramatike navode¹⁵ da pored duge množine *pālčevi* ima i dvije kratke množine: *pālci* ('na ruci i nozi') i *pāoci* ('žbice').

Premda dvosložnice m.r. bez nepostojanog *a* čine nešto manje od trećine ukupnog broja dvosložnica koje imaju dugu množinu (34 od 114 ili 29,82%), to je ipak manje od jedan posto svih takvih ispisanih dvosložnica (34 od 3466 ili 0,98%).

bātāk, dūbl, dlo, ěkskrālĭ, gālĕb, gōlūb, grōplān, ĵablān, ĵāsĕn, ĵĕlĕn, kābel, kāmĕn, klūun, kōrijen, kōtār, kūlen¹⁶, lĕžāj, nātpop, nĕdrūg, nĕsĭn, pāūk, plāmĕn, pōdtĭp, prālĭk, prātĭp, rāskrālĭ, rāmĕn, singl, sūdruġ, titl, vĕo, vĕrgl, znāčāj i žānr

Od nabrojanih ovih dvanaest imenica ima samo dugu množinu: *dio, groplan, kabel, natpop, nesin, podtip, pralik, pratip, singl, titl, veo i žanr*.

Ilustrirajući s desetak primjera dvosložnice koje imaju (i) dugu množinu, T. Maretić je konstatirao kako oni imaju „u nominativu sing. brzi akcent na prvom slogu, a na drugom duljinu”.¹⁷ Ovaj popis svojom glavninom podupire Maretićev sud, premda nije razmjerno malen ni broj imenica (11 od 34) drugačijih prozodijskih osobina. Istina, većinom su to posuđenice i tvorenice, premda se i neke od njih uklapaju u Maretićevo pravilo, npr. *grōplān* ili *nĕdrūg*.

5. Što se tiče trosložnih i vešesložnih imenica m.r. na $\emptyset$ u N jd., tu su neslaganja među gramatikama znatna. A. Leskien broj slogova imenicama određuje u G jd. pa, naravno, zaključuje da i trosložne imenice, premda rjeđe, mogu imati dugu množinu. Za imenice s više od tri sloga konstatira da „ne trebaju množine s –ov–”.¹⁸ J. Florschütz tvrdi: „Imenice od tri sloga i više njih imaju redovno kratku množinu...”¹⁹ Slično tvrdi i S. Živković, ali ipak navodi i sedam iznimaka.²⁰ I u Težakovu i Babićevu *Pregledu* prvo se tvrdi: „Trosložne, četverosložne i ostale imenice s više od tri i četiri sloga imaju samo kratku množinu: *čĭtaoci, prijatelĭi, neprijatelĭi, potpredsjednici*.” Ali se odmah potom izuzimaju imenice s nepostojanim *a*, npr. *kabao-kablovi*, a zaključno se sasvim ispravno konstatira: „I neke složene imenice imaju dugu množinu: *polukatovi, polučupovi*.”²¹

Iz ovoga slijedi da kod imenica s više od dva sloga treba razlikovati dvije skupine. *Prvu* čine trosložne imenice koje svoj treći slog duguju prelasku $l > o$ i završavaju na –ao, a koje su, dijakrono gledano, bile dvosložnice (Dvosložnicama ih smatra i J. Florschütz kad dolazi do spomenute tvrdnje.) Takvih je imenica svega desetak i većina ih ima i dugu i kratku množinu:

¹⁵ V. npr. Brabec-Hraste-Živković: n. dj., str. 46, § 78.

¹⁶ Rječnici riječ *kulen* donose s kratkosilaznim naglaskom (R2M, Deanović i Jernej, Benešić) ili i s kratkouzlaznim (Rečnik SANU), ali svi bez dužine na drugom slogu. Ovo mi je neobično jer sam u kraju gdje kulen prave čuo tu dužinu (*kūlĕn*).

¹⁷ T. Maretić: n. dj., str. 54, § 48c.

¹⁸ A. Leskien: n. dj., str. 340, § 583.

¹⁹ J. Florschütz: n. dj., str. 26, § 23b.

²⁰ Brabec-Hraste-Živković: n. dj., str. 47, § 78.

²¹ Težak-Babić: n. dj., str. 88, § 276.

djéao (djétli-djétlovi), kàbao (kàbli-kàblovi), kòtao (kòtli-kòtlovi), òrao (òrli-òrlovi), òsao (òsli-òslovi), pijéao (pijétli-pijétlovi), pòsao (pòsli-pòslovi), ùgao (ùgli-ùglovi), ùzao (ùzli-ùzlovi) i vîtao (vîtli-vîtlovi).

Može se reći da je duga množina u svih ovih imenica običnija, stilski neutralna, a kratka nekih snažno stilski obilježena, npr. *ugli, vitli*.

Imenica *čàvao* i *dàvao* imaju samo kratku množinu (*čàvli, dāvli*). Imenice *pàkao* i *smī-sao*, slijedi iz mojih istraživanja, neobične su u množini.

Za kratku množinu imenice *pòsao (pòsli)* tvrdi J. Hamm da ima „više preneseno, apstraktno pa i pejorativno značenje prema *poslovi*“.²² U drugim gramatikama nema ovog značenskog uočenja.

Drugu skupinu imenica m.r. s više od dva sloga čine sve ostale imenice. Među njima dugu množinu mogu imati samo tvorenice kojima je drugi dio riječ koja i sama može imati dugu množinu. J. Matešić u svom odostražniku donosi npr. devet složenica kojima je drugi dio riječ *ugao* i sve bi one, naravno, mogle imati dugu množinu, a tako onda i tvorenice poput ovih: *polukat, poluglas, polumrak, velespjev, veleum* i dr.²³

Popis je takvih imenica u hrvatskom književnom jeziku otvoren, a broj njegovih članova ovisit će, kao i do sada, o tome hoće li, uz postojeće, hrvatski jezični standard zbog svoje funkcionalne polivalentnosti trebati nove takve riječi. A njih neće biti tako teško tvoriti jer nastaju na dva u tvorbi imenica sasvim obična načina: prefiksalsnom tvorbom (češće) ili slaganjem (rjeđe).

Za imenice m.r. s više od dva sloga koje ne pripadaju ni jednoj od dviju spomenutih skupina i samo za njih vrijedi ono što kažu gramatike: da imaju samo kratku množinu, npr. *namještenik-namještenici, upravitelj-upravitelji* itd.²⁴

6. Za ovaj članak poticaj su mi, s jedne strane, bile poteškoće na koje sam nailazio kad je ovaj odsječak hrvatske morfologije trebalo objasniti strancima i, s druge, uistinu neprecizne formulacije o dugoj i kratkoj množini²⁵ kojima vrve hrvatske gramatike (npr. „neke imenice“, „manji broj imenica“, „samo nekoliko imenica“ i sl.), a koje, te formulacije, sa svoje, vjerojatno ne sasvim slučajne, nepreciznosti jedva da nude pouzdanih rješenja za nedoumice oko razmatranog pitanja.

Sve nedoumice vezane uz dugu i kratku množinu u hrvatskom književnom jeziku danas jamačno neće sasvim otkloniti ni ovaj članak. Iz nekoliko razloga. Prvo, sasvim je moguće da sam u ispisivanju preskočio koju za problematiku bitnu imenicu. Drugo, da sam koju imenicu rasporedio u pogrešnu skupinu, što može biti i zbog utjecaja rezultata dobivenih

²² J. Hamm: n. dj., str. 70.

²³ Ostaje nejasno zašto bi imenice kao *protuotrov* trebalo smatrati dvosložnima. Usp. Z. Vince i V. Pavešić: *Gramatika*, u knjizi *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb, 1971, str. 351.

²⁴ Premda se zanimao problemima vezanim uz množinske oblike upravo ovakih višesložnica, do istog je zaključka došao i B. Klaić. V. njegov članak *O dugoj množini trosložnih i višesložnih imenica*, „Jezik“, god. II, str. 77.

²⁵ U članku sam kao što se već i u naslovu vidi, zadržao u hrvatskim gramatikama uobičajene nazive *duga množina* i *kratka množina*. Posrijedi je, zapravo, neuspjelo predočavanje promatrane morfološke značajke koje, još uvijek, može potaknuti pogrešne asocijacije. Imenice m.r. ne produžuju naime množinske nastavke (koji su jednaki u svih imenica m.r. ove sklonidbe, -i u N mn. itd.), nego svoju osnovu. Zacijelo zbog toga i Leskien npr. govori o množini s -ov- iako mu je poznata Mareticeva *Gramatika* u kojoj su duga i kratka množina, odn. plural. V. A. Leskien: n. dj., str. 340, § 583.

anketiranjem. I treće, izneseno podjele mogu uvijek demantirati književnici, navlastito pjesnici, svojim stvaralačkim pristupom jeziku pa tvoriti kratku množinu od imenice za koju je ovdje rečeno da je ne može imati ili pak dugu od imenice za koju je rečeno da ima samo kratku množinu. Ali ako se i pokaže da sam iz kojeg od ovih razloga negdje pogriješio, ipak se nadam da ovdje povučene granice i izneseni statistički podaci neće pretrpjeti bitnijih ispravaka, što opet znači da sam dostigao željeni cilj: sastaviti popis koji će svojom iscrpnošću na pitanja o raspodjeli duge i kratke množine pružiti pouzdanije odgovore od postojećih gramatičkih pravila.

S a ž e t a k

Marko Samardžija, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.55:801.22:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 15. ožujka 1988.

Long and Short Plural in Contemporary Croatian Standard Language

The basic rules about long and short plurals in contemporary Croatian standard language are given in this article.

FRAZEOLOŠKI VEZANO ZNAČENJE KAO ČINILAC ŠIRENJA SEMANTIČNOG OPSEGA RIJEČI

Larisa I. Lupačova

Problemi frazeologije veoma se intenzivno proučavaju u suvremenoj serbokroatistici. Jugoslovenski frazeolozi posvećuju veliku pažnju pitanjima strukture i opsega frazeoloških jedinica, njihove tipologije i podrijetla, paradigmatske i sintagmatike i množina drugim.¹

Ipak, proučavanje prirode sastavnica frazeoloških jedinica, mogućnosti izdvajanja frazeološki vezanog značenja iz frazeologizama u srpskohrvatskom jeziku tek se započinje.

Cilj je ovog rada otkrivanje utjecaja frazeološki vezanog značenja na semantički opseg riječi. Istraživane su frazeološke jedinice u čiji sastav ulaze korijenske imenice srpskohrvatskog podrijetla, koje čine osnovu riječničkog blaga i daju veliki broj frazeo-

¹ V. radove: A. Menac, O strukturi frazeologizma, Jezik, XVIII, Zagreb, 1970, str. 1–4; B. M. Nikolić, Osnovni tipovi frazeoloških obrta u savremenom srpskom književnom jeziku, Naš jezik, knj. 21, Beograd, 1975, str. 7–13; D. Mršević-Radović, Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku, Beograd, 1987, str. 9–145; J. Matešić, Frazem kao posljedica značenjske preinake riječi, Filologija, knj. 11, Zagreb, 1982/83, str. 405–415; V. Mihajlović, Iz naše frazeologije, Književni jezik, II/2, Sarajevo, 1982, str. 63–70; J. Melvinger, Poredbeni frazemi, Jezik, XXXI, Zagreb, 1984, str. 107–114; J. Kašić, Neke jezičke pojave u poslovicama i zagonetkama, Književni jezik, 15/2, Sarajevo, 1986, str. 159–162.